

Praćenje suđenja za ratne zločine - Jamstvo procesa suočavanja s prošlošću i održivosti pravosudnih reformi u Hrvatskoj

Hotel International, Zagreb, 16. travnja 2014. godine

OKRUGLI STOL

„Osnaživanjem položaja svjedoka i oštećenika ka učinkovitijem procesuiranju ratnih zločina“

U organizaciji *Documente* - Centra za suočavanje s prošlošću, Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanskog odbora za ljudska prava **16. travnja 2014. godine** u Zagrebu je održan okrugli stol povodom predstavljanja izvještaja o praćenju suđenja za ratne zločine tijekom 2013. godine. Tema okruglog stola je bila ***Osnaživanjem položaja svjedoka i oštećenika ka učinkovitijem procesuiranju ratnih zločina***.

Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici županijskih sudova, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, ministarstva pravosuđa, organizacija civilnog društva, odvjetnici,... Govornici su bili **Ivo Josipović**, predsjednik RH, **Branko Hrvatinić**, predsjednik Vrhovnog suda RH, **Ranko Marijan**, sudac Vrhovnog suda RH, **Jasmina Dolmagić**, zamjenica Glavnog državnog odvjetnika RH, **Sandra Artuković Kunšt**, zamjenica ministra pravosuđa RH, **Lora Vidović**, pučka pravobraniteljica, **Maja Munivrana Vajda**, sa Katedre za kazneno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu, **Vesna Teršelić**, voditeljica *Documente*, **Mladen Stojanović**, iz Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, **Zoran Pusić**, predsjednik Građanskog odbora za ljudska prava, **Robert Adrić**, voditelj Ureda za podršku žrtvama i svjedocima na Županijskom sudu u Osijeku, **Marko Sjekavica**, iz Građanskog odbora za ljudska prava te **Emina Bužinkić**, iz *Documente*.

U uvodnom dijelu **Vesna Teršelić**, voditeljica *Documente*, istakla je da zabrinjava veliki broj neprocesuiranih zločina, tim više što se protekom vremena sve teže prikupljaju podaci o počinjenim zločinima i počiniteljima. U 2013. godini nije bilo bitnih pomaka u procesuiranju zločina. Spomenula je neistražene zločine na području Vukovarsko-srijemske županije, primjerice nad pretežno hrvatskim civilima i braniteljima u Bogdanovcima te zločine nad srpskim civilima u Vukovaru. Pojedini problemi prenose se iz ranijeg razdoblja, kao što su brojni slučajevi neprocesuiranih zločina počinjeni miniranjem kuća građana srpske nacionalnosti, njihove sustavne deložacije, slabo (tek iznimno) procesuiranje pripadnika hrvatskih postrojbi za zločine koji nisu rezultirali smrtnim posljedicama, kao i neprijavlivanje pa posljedično i neprocesuiranje zločina počinjenih silovanjem. Brojnim članovima obitelji usmrćenih, većinom srpske nacionalnosti, koji su izgubili parnice u kojima su od RH tražili naknadu nematerijalne štete zbog usmrćenja svojih bližnjih, neće biti otpisana obveza plaćanja parničnog troška, jer neće ispunjavati stroge imovinske kriterije propisane za otpis

duga. I dalje većina vodećih političara ne ulaže dovoljno napora kako bi se stvorili pravni okviri i društveno ozračje za proces suočavanja s prošlošću utemeljen na dosljednoj osudi svih ratnih zločina, njihovih počinitelja te politike koja je devedesetih godina dopuštala počinjenja i zataškavala zločine. Naglasila je značaj daljnjeg razvoja sustava podrške žrtvama i svjedocima, iznimno važnog za humaniziranje sudskog postupka.

Branko Hrvatin, predsjednik Vrhovnog suda RH, ukazao je da je suočavanje s prošlošću nešto neminovno te da nema budućnosti dok se svaki pojedinac nečemu ne nauči, pa tako i ne suoči s prošlošću. Standardi u pravosuđu tijekom 90-ih bili su niski, ali s vremenom su postajali viši, mnogo se radilo na greškama. „Moramo mnogo više raditi na standardima, ustrajati u osuđivanju krivih, oslobađanju nevinih, te govoriti u ime žrtava kad god je to moguće“, rekao je predsjednik VSRH tijekom obraćanja sudionicima okruglog stola.

Suđenja za ratne zločine težak su i važan posao, a za proces suočavanja s prošlošću važan je i drugi segment koji je povezan uz suđenja, a to su građanske parnice za naknadu štete zbog smrti člana obitelji.

Kada je riječ o podršci žrtvama i svjedocima, ona je danas institucionalizirana, i nadalje neophodna, a trenutni sustav ocijenjen mnogi međunarodni čimbenici ocijenili su visokom ocjenom, pa je nekadašnji „projekt“ danas je „zaživio sustav“, koji znatno utječe na kvalitetu kaznenog postupka, ocijenio je. „Stati danas na trenutnom, znači zaboraviti što se napravilo“, naglasio je predsjednik VSRH Branko Hrvatin, dodajući kako smatra da postoji prostor za daljnje napretke. Zaštitu svjedoka treba razvijati u svim tijelima (sudovima, policiji, državnom odvjetništvu), jer je to nužno, te je temelj razvoja ljudskih prava. Stav je Vrhovnog suda RH, nastavio je Hrvatin, da je potreban daljnji razvoj sustava pomoći/podrške žrtvama i svjedocima za sva kaznena djela, s posebnim naglaskom na ratne zločine.

Važan čimbenik sustava su volonteri, koji pružaju podršku u kaznenim i drugim postupcima na sudovima, tim više jer živimo u materijalističkom društvu. Oni su temelj društva, unose emocije u svoj rad, pažljivo su obučeni, educirani i njihov pristup je bitan.

Sandra Artuković Kunšt, zamjenica ministra pravosuđa RH, govorila je o osnaživanju žrtava i svjedoka. Napomenula je kako je za poboljšanje vođenja sudskog procesa i ostvarenje ozračja za pravično suđenje, koje ujedno vodi poštivanju svih prava pojedinaca, veoma bitna podrška žrtvama i svjedocima. Cilj podrške je sprječavanje ili barem umanjivanje sekundarne viktimizacije žrtava i svjedoka prilikom sudskog procesa. Navela je da je u čl. 16 *Zakona o kaznenom postupku* posebno naglašeno da policija, istražitelji, državno odvjetništvo i sud moraju sa posebnim oprezom postupati prema žrtvama kaznenih djela. Artuković Kunšt istaknula je važnost poštivanja svih prava žrtava, među kojima su i pravo na psihološku pomoć te obavještanje žrtava i svjedoka o tijeku sudskog procesa. Veliki naglasak je stavila na sustav podrške žrtvama i svjedocima koji djeluje na području Republike Hrvatske i koji je međunarodno priznat zbog svoje djelotvornosti. Svjedoke se uvodi u sudnice, informiraju se pojedinci, pruža se emocionalna podrška žrtvama i svjedocima tijekom suđenja, organizira se prijevoz žrtava i svjedoka do sudova te se komunicira sa sucima radi boljeg i učinkovitijeg procesuiranja zločina. Istaknula je da je od 2008. godine do 31. ožujka 2014. godine 2917 žrtava i svjedoka kroz sustav primilo podršku i pomoć.

Drugi tematski blok se odnosio na Izvještaj o praćenju suđenja za 2013. godinu te društveno politički kontekst u kojem se suđenja odvijaju.

Mladen Stojanović, iz Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, istaknuo je kako se Izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2013. godinu bavi ne samo suđenjima za ratne zločine već i društveno-političkim kontekstom, civilnim žrtvama rata i drugim temama koji imaju utjecaj na procesuiranje ratnih zločina. U godini u kojoj je Republika Hrvatska postala

punopravna članica Europske unije došlo je do zaustavljanja procesa pomirenja, odnosno velikih netrpeljivosti prema srpskoj manjini. Interes javnosti za procesuiranje počinitelja ratnih zločina sve je manji.

Tijekom 2013. godine svi predmeti ratnih zločina delegirani su u rad četirima županijskim sudovima i državnim odvjetništvima. Napokon su okončani neki postupci koji su trajali desetak i više godina ili su višekratno ponavljani. Rezultati analize pravomoćnih osuđujućih presuda pokazuju da su posljednjih godina ujednačeni kriteriji u odmjeravanju kazni pripadnicima srpskih i hrvatskih postrojbi. Sustav podrške žrtvama i svjedocima u 2013. godini unaprijeđen je tek osnivanjem Nacionalnog pozivnog centra s besplatnom telefonskom linijom na kojoj se žrtve mogu informirati o svojim pravima.

Na kraju je Stojanović ukazao na preporuke, koje su sastavni dio Izvještaja. Između ostalog istaknuo je da je nužno unaprijediti regionalnu suradnju pravosudnih tijela država u regiji formiranjem zajedničkih istražnih timova u svim predmetima koji zahtijevaju koordinirani rad i/ili istraživanje u više država; da je potrebno izmijeniti čl. 91. novoga Kaznenog zakona i silovanje i druge oblike seksualnog zlostavljanja visinom propisane kazne izjednačiti s ratnim zločinom počinjenim mučenjem i nečovječnim postupanjem, čime bi se slijedila praksa i postignuća MKSJ; da je, zbog povezanosti brojnih ratnih zločina s prisvajanjem imovine žrtava, potrebno istražiti porijeklo imovine svih osuđenih za ratne zločine; da je nužno lišiti pravosudne djelatnike bilo kakvog političkog utjecaja i omogućiti ujednačavanje standarda u postupanju između pravosudnih tijela država u regiji, kako bi se što veći broj počinitelja i zapovjedno odgovornih osoba priveo pravdi, ali i okončali progoni osoba za koje ne postoje dokazi da su počinitelji ili ukinule presude protiv neopravdano osuđenih; kao i da se treba prekinuti s anonimizacijom osobnih podataka (imena) okrivljenih za ratne zločine, jer se, zbog značaja procesuiranja ratnih zločina za društva u Hrvatskoj i u ostalim postjugoslavenskih državama, prioritet mora dati pravu javnosti da bude informirana o tijeku postupaka i identitetu okrivljenih za ratne zločine.

Zoran Pusić iz Građanskog odbora za ljudska prava je istaknuo kako smo svjedoci stagnacije procesa pomirenja. Pusić je naglasio kako društveno politički kontekst ima velikog utjecaja na suđenja, jer je pravosuđe dio društva, i time ovisno o ostalim segmentima društva. Napomenuo je kako bez demokracije i pravičnog suđenja nema napretka u društvu te da se zbog toga veliki trud ulaže u praćenje suđenja, koji je važan zbog postizanja ravnopravnosti svih građana i zadovoljenja njihovih prava. Naveo je određene slučajeve u kojima se jasno može vidjeti kako su žrtve ratnih zločina prilikom suđenja ponovno viktimizirane. Ponajprije se to događalo pri provođenju neadekvatnih suđenja i velikih parničnih troškova na koje su osuđene žrtve.

Predsjednik Republike Hrvatske **dr. Ivo Josipović** istaknuo je kako su ove tri organizacije civilnog društva pomogle da društvo bude puno bolje. Drži da je Hrvatska danas učinila vidljiv napredak, ponajviše u odnosu općeg javnog mnijenja, a onda i pravosuđa, prema počinjenim ratnim zločinima. Iz vremena kad su suđenja za ratni zločin bila obilježena etničkom diskriminacijom i kada nisu vrijedili isti kriteriji “za ove i one počinitelje”, došli smo u situaciju u kojoj pravosuđe ima “iste kriterije kad je riječ o kaznenom progonu” te su kazne koje se dosuđuju slične ili iste, ocijenio je.

Dodao je kako ima slučajeve kad postoje razlike u pristupu s obzirom na to je li počinitelj pripadnik hrvatskih vojnih formacija ili protivničke strane, ali da se ipak radi o ekscesima. Naglasio je i kako su, u odnosu na prošlost, vidljive promjene u izjavama koje o sudskim procesima daju najviši državni dužnosnici, a te izjave, rekao je, ne možemo uspoređivati s izjavama pripadnika udruga ili vjerskih zajednica. Takva poboljšana klima, ustvrdio je, dovela je i do suradnje između država i državnih odvjetništava u regiji. No, slaže se da je zapreka

boljoj suradnji, posebno sa Srbijom, Zakon o ništetnosti, "slavni zakon" protiv kojega je zatražio ocjenu ustavnosti jer ga drži neustavnim, štetnim i nepravednim.

Osvrnulo se i na djelovanje Haaškog suda, kazavši kako je dobro da on postoji, jer su mnogi u njemu našli pravdu, ali su i, zbog slabosti suda, mnogi ostali bez pravde. "Mnogi zločini neosuđeni su jer smo prihvatili prijeke putove tužiteljstva kroz uvođenje nekih instituta koji objektivno u pravosuđu ne postoje i naravno, na kraju se pokazalo da žalbeno vijeće suda na to ne pristaje. I rezultat nije dobar za pravdu i nije dobar za osjećaj ovdje u regiji, gdje smo puno očekivali od tog suda i ostaje osjećaj nedovršenosti posla", ocijenio je.

Pozvao je suce i tužitelje da učine sve da niti jedan zločin ne ostane nekažnjen.

Izjavio je da nisu moralno prihvatljive reakcije koje su uslijedile nakon izvedbe predstave „Aleksandra Zec“ u HNK u Rijeci. „Društvo koje dopusti slučaj „Zec“, silovanja u ratu, i tretira to olako, nema dobru budućnost“, završio je.

Treći tematski blok se odnosio na daljnji razvoj podrške svjedocima i cjeloživotnu podršku svjedocima i oštećenicima.

Vesna Teršelič, voditeljica *Documente*, istaknula je probleme koji se javljaju nakon što počinitelji izađu iz zatvora i o potrebama žrtava za osnaživanjem i podrškom u tom trenutku. Napomenula je da nam tek predstoji prihvatiti da su sve žrtve naše žrtve i jednako ih tretirati. Jedno od sredstava bio bi i cjelovit popis žrtava.

Robert Adrić, voditelj Ureda za podršku žrtvama i svjedocima na Županijskom sudu u Osijeku, naglasio je da je neophodna potpuna primjena Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda u pravima, podršci i zaštiti žrtava kaznenih djela, s posebno naglasivši kako se i članovi obitelji trebaju smatrati žrtvom u kaznenom postupku.

„Prema službenim podacima MUP-a godišnje se prijavi 380 000 kaznenih djela, pa je veoma moguće da se svatko od nas jednom nađe u ulozi svjedoka ili žrtve“, istaknuo je Adrić. Zato je potrebna podrška pri policiji. To ujedno pokazuje da potrebe žrtava nadilaze ponudu sustava. Ukazao je Adrić i na činjenicu da trenutno državni odvjetnici i policija diskreciono ocjenjuju je li potrebna pomoć te da bi trebalo razmisliti o mogućnosti da se potreba za podrškom prepusti samim žrtvama na ocjenu. Naglasio je kako je rad volontera važan za daljnji razvoj podrške, posebno imajući u vidu da su volonteri najčešće studenti zadnjih godina fakulteta društveno-humanističkih znanosti (sociolozi, psiholozi, pravnici) te će ti isti jednog dana biti zaposleni u državnom sustavu i primjenjivati znanja stečena volontiranjem.

Četvrti tematski blok se odnosio na novo kazneno procesno i materijalno zakonodavstvo kroz prizmu ratnih zločina.

Ranko Marijan, sudac Vrhovnog suda RH, naglasio je da između međunarodnih i domaćih zakona nema nekih teorijskih razlika, no da je potrebno uspostaviti pravne standarde radi boljeg procesuiranja zločina. Istaknuo je da se sa izmjenama zakona, koje se rade bez jasne koncepcije, stvara nestabilnost pravne norme te pada autoritet sudbene vlasti.

Jasmina Dolmagić, zamjenica Glavnog državnog odvjetnika RH, osvrnula se na novo kazneno zakonodavstvo, materijalno i procesno, naglašavajući kako novi Kazneni zakon, koji je na snagu stupio 1. siječnja 2013. godine, ukazuje na jasne nelogičnosti i propuste koje se moraju ispraviti, poput mjera zastrašivanje i terora/terorizma koji se ne nalaze kao modaliteti počinjenja kaznenog djela ratnog zločina.

U nastavku je govorila o stavku 2. članka 91. Kaznenog zakona RH, koji govori o „blažim oblicima kaznenog djela ratnog zločina“, odnosno o 27 točaka navedenog stavka, odnosno modaliteta počinjenja ratnog zločina za koje je propisana kazna zatvora od najmanje tri

godine. U prvom stavu istog taksativno su navedeni modaliteti za koje je propisana kazna zatvora od najmanje pet godina, ili kazna dugotrajnog zatvora. DORH vidi problem u nekima od modaliteta koji su navedeni u drugom stavku.

Marko Sjekavica, iz *Građanskog odbora za ljudska prava*, govorio je o istraživanju koje je provedeno na uzorku pravomoćno okončanih predmeta ratnih zločina pred hrvatskih sudovima. Početna premisa istraživanja je bila da postoji razlika u izricanju kazni počiniteljima ratnih zločina ovisno o etničkoj pripadnosti. U uzorak su ušle presude donijete od 2000. do 2014. godine, kojima je osuđeno 109 osoba. Glavni zaključci istraživanja su bili da ne postoji relevantna razlika u izricanju sankcija srpskim i hrvatskim počiniteljima. Istaknuo je da određene kazne koje su bile veće u slučajevima srpskih počinitelja čine iznimku, ali ne i pravilo. Na kraju je istaknuo da se kazne počinitelja kreću u donjoj granici zakonskog minimuma i da u slučajevima ublažavanja kazni izostaje kvalitetno obrazloženje zbog čega je taj institut primijenjen.

Maja Munivrana-Vajda, sa Pravnog fakulteta u Zagrebu, nastavila se na izlaganje zamjenice Glavnog državnog odvjetnika RH, naglasivši kako se člankom 91. novog Kaznenog zakona nastojalo harmonizirati praksu s međunarodnim pravom i praksom. Nastavila se na izlaganje zamjenice po pitanju modaliteta zastrašivanja i terora kojeg Rimski statut ne propisuje, ali koji se, primjerice, primjenjivao kroz Statut Međunarodnog suda za Ruandu.

Naglasila je i kako se silovanje mora tretirati kao modalitet mučenja, koje se nalazi u prvom stavku (teži oblik), a ne u blažem obliku. To je diskrepancija koja se javlja baš u trenutku kada se društvo pokušava poslati poruka o brojnim zločinima počinjenima silovanjem.

Ukazala je i na praksu Vrhovnog suda RH, po kojom uništenje/otuđenje imovine u vrijednosti manjoj od 600 000 kuna nije ratni zločin. Smatra da se ne radi o problemu sa zakonom, već sa praksom. Smatra da bi se trebalo procjenjivati iz slučaja i slučaja oko bitnosti tog otuđenja/uništenja za pojedinu žrtvu, te se tada vjerojatno ne bi svako otuđenje/uništenje smatralo beznačajnim kaznenim djelom.

Posljednji tematski blok se odnosio na reparacije civilnih žrtava rata u RH.

Pučka pravobraniteljica **Lora Vidović** je govorila o slučajevima s kojima se susreću u Uredu pučke pravobraniteljice, kao što su pitanja povrata imovine i povratka stanovništva, pretežito srpske nacionalnosti, te pitanja stambenog zbrinjavanja. Pitanje povrata i obnove imovine te stambeno zbrinjavanje je jedno od najkompliciranijih. Otežavajuća okolnost su i stalne izmijene *Zakona o područjima posebne državne skrbi*, koji se od 2006. godine izmijenio deset puta. Istaknula je da u *Izvješću pučke pravobraniteljice za 2013. godinu* možemo vidjeti podatak je predano 77269 zahtjeva za stambeno zbrinjavanje (na dan 24. siječnja 2014.), dok je na raspolaganju samo 406 stambenih jedinica. Također, istakla je da je vidljiva etnička diskriminacija nacionalnih manjina, koja se odražava u nemogućnosti zapošljavanja i rješavanja stambenog pitanja.

Emina Bužinskić, iz *Documente*, govorila je o položaju civilnih žrtava, ozbiljnim problemima koji su se događali u 2013. godini, ključnim raspravama oko obeštećenja, te je naglasila kako nije bilo značajnih pravosudnih i političkih pomaka. Mnoge žrtve ostale su bez pojedinih teško stečenih ostvarenih prava.

Naglasila je kako su se pomaci napravili samo za pojedine skupine, kako dvadeset godina nema popisa žrtava rata, te da je sustav socijalne politike oskudan. Ukazala je kako je povećana potreba za psihosocijalnu pomoć žrtvama kaznenih djela. Žrtve često osjećaju diskriminirane, jer nisu sve žrtve obuhvaćene pojedinim zakonima, pravilnicima. Napomenula je kako se mnoge organizacije godinama zalažu za ukidanje zastarnih rokova za ostvarivanje prava svih civilnih žrtava rata te za izjednačenje vojnih i civilnih žrtava rata. Naglasila je kako

je nedavnim zakonodavnim izmjenama velika skupina žrtava rata izgubila opskrbninu, čime se povećala frustracija osjetljivih skupina u društvu.

Navela je da će Europski sud za ljudska prava, prema dosadašnjoj praksi, utvrditi da su mnogim žrtvama povrijeđena Konvencijska prava.

U diskusiji su se, između ostalih, javili **Veslinka Kastratović** i **Jovica Brkić** te upozorili na važnost sudskih postupaka za žrtve ratnih zločina. Pravosuđe i javnost ne smije izgubiti iz vida obavezu učinkovitijeg procesuiranja ratnih zločina i uvažavanje prava žrtava na sudjelovanje u postupcima za ratne zločine.

